

TEMIDA

2022, vol. 25, br. 1, str. 27-51

ISSN: 1450-6637

DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM2201027D>

Originalni naučni rad

Primljeno: 28.2.2022.

Odobreno za štampu: 27.4.2022.

Afirmativno istraživanje i mogućnosti njegove primene u programima podrške žrtvama¹

MIRJANA DOKMANOVIĆ*

Afirmativno istraživanje (eng. *appreciative inquiry*) je inovativan pristup pokretanju pozitivnih društvenih promena u organizacijama, udruženjima i lokalnim zajednicama (Cooperrider, Srivastva, 1987), koji se uspešno primenjuje širom sveta u menadžmentu, obrazovanju, zdravstvu i raznim drugim oblastima. Zasniva se na tezi da su ljudi i njihovi sistemi (zajednice, udruženja, organizacije, društva) heliotropični, odnosno, da se kreću ka pozitivnim zamišljenim vizijama budućnosti. Predmet ovog rada je predstavljanje ovog koncepta sa ciljem razmatranja mogućnosti njegove primene u oblasti u kojoj to još nije urađeno – u programima pomoći i podrške žrtvama. U prvom delu rada predstavljaju se filozofija, principi i faze afirmativnog istraživanja, u drugom delu primeri dobrih praksi, a u trećem delu potencijali, metode i očekivani ishodi primene ovog koncepta u programima pomoći i podrške žrtvama. Zaključuje se da bi radionice osnaživanja uz primenu afirmativnog istraživanja, kao dodatni sadržaj programa pomoći i podrške žrtvama, mogle doprineti njihovom posttraumatskom oporavku i razvijanju optimističkih očekivanja od budućnosti. Očekivani ishod primene je uspešno premošćavanje posledica viktimizacije, uz istovremeno postizanje ličnog razvoja i rasta. Rad ima za cilj da iz teoretske perspektive ispita mogućnosti primene afirmativnog istraživanja kao dopunskog sadržaja u programima podrške i pomoći žrtvama.

Ključne reči: afirmativno istraživanje, pozitivna psihologija, osnaživanje žrtve, posttraumatski oporavak.

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2022. godinu, koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

* Dr Mirjana Dokmanović je naučna saradnica Centra za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu. E-mail: mirjana.dok@gmail.com.

Uvod

Predmet ovog rada je predstavljanje afirmativnog istraživanja (eng. *appreciative inquiry*)² i ispitivanje mogućnosti njegove primene u programima pomoći i podrške žrtvama u cilju podsticanja njihovog posttraumatskog rasta. Afirmativno istraživanje je inovativni pristup pokretanju pozitivnih promena u organizacijama, udruženjima i lokalnim zajednicama (Cooperrider, Srivastva, 1987), koji se uspešno primenjuje širom sveta u menadžmentu, obrazovanju, zdravstvu i drugim oblastima. Idejni tvorac ovog pristupa je David Cooperrider³, profesor Weatherschool of Management Univerziteta Case Western Reserve u Klivlendu, u Sjedinjenim Američkim Državama. Izvorište ovog koncepta je u istraživanju koje je Cooperrider sproveo tokom svojih doktorskih studija osamdesetih godina prošlog veka. Ispitivao je efikasnost upravljanja u zdravstvenim centrima putem intervjuisanja lekara na rukovodećim pozicijama. Umesto da ispituje šta funkcioniše, a šta ne funkcioniše u institucijama, što je uobičajeni pristup analiziranju efikasnosti organizacija, Cooperrider je podsticao ispitanike da pričaju o svojim uspesima. Rezultati istraživanja su bili neočekivani. Pokazalo se da intervjui vođeni na takav način ohrabruju ispitanike da govore o svojim iskustvima i momentima kada su bili najefikasniji i najinovativniji, a time su prebacili fokus istraživanja sa institucije u kojoj rade na sebe, svoja ponašanja, iskustva i vrednosti (Whitney, Trosten-Bloom, 2010: 78). U analizi dobijenih odgovora, Cooperrider se fokusirao na vreme kada je institucija bila na vrhu po uspešnosti i efikasnosti, te je ispitivao koji su to faktori (vrednosti, motivi i lični uspesi ispitanika) tada postojali. Nalazi istraživanja su potvrdili da su efikasnost i uspešnost jedne institucije, organizacije ili zajednice u najtešnjoj vezi sa ličnom motivisanošću i vizijama njihovih članova (AI Commons).

Nastavak istraživanja o afirmativnim praksama i pozitivnim pretpostavkama organizovanja i pokretanja društvenih promena doveo je do osmišljavanja inovativne strategije za unapređivanje i razvoj organizacija. Cooperrider i Srivastva (1987) su ovaj novi pristup razumevanju funkcionisanja organizacija

² Tačniji prevod ovog engleskog izraza bio bi „zahvalan upit“, „zahvalno ispitivanje“ ili „upit sa uvažavanjem“. Međutim, s obzirom na to da se radi o jednom procesu istraživanja (u ovom slučaju, postignutih uspeha i pozitivnih dostignuća na koje je osoba ponosna), ovaj termin sam prevela kao „afirmativno istraživanje“ kako bi bilo jasnije o čemu se radi. Reč „afirmativno“ u ovom slučaju označava proces koji je usmeren na nalaženja dobrog i pozitivnog.

³ Videti: David Cooperrider, dostupno na: <https://www.davidcooperrider.com>, stranici pristupljeno 15.1.2022.

kao ljudskih sistema nazvali *appreciative inquiry* odnosno „afirmativno istraživanje” ili „ispitivanje sa uvažavanjem (postignutih uspeha)”. Osnovna teza ovih autora je bila da organizacije nisu „problemi koji se moraju rešiti”, već su centri neograničene ljudske sposobnosti, te da ljudski sistemi rastu u smeru u kojem se istražuju (Cooperrider, Srivastva, 1987). Za razliku od konvencionalne metode razvoja ljudskih sistema koja počiva na rešavanju problema, afirmativno istraživanje polazi od uvažavanja unutrašnjih vrednosti čoveka i njegovih vizija budućnosti koje ga motivišu i pokreću u pravcu ličnog rasta. Koncept počiva na heliotropičnosti čoveka, odnosno, na tendenciji da se kreće ka afirmacijama i pozitivno zamišljenim slikama budućnosti. Promena paradigme je urodila primenom koncepta afirmativnog istraživanja koji je danas priznata metodologija i filozofija u oblasti organizacionih promena (AI Commons⁴).

Od objavljivanja svog originalnog rada 1987. godine, Cooperrider i Srivastva su organizovali niz radionica i obuka za primenu ovog koncepta što je dovelo do formiranja globalne mreže organizacija i praktikanata u ovoj oblasti.⁵ Jednostavna ideja o fokusiranju pažnje na pozitivnu viziju budućnosti prilikom odlučivanja šta raditi i kako delovati postala je metoda koja se danas primenjuje širom sveta radi podržavanja i osmišljavanja društvenih promena, unapređenja učenja, jačanja kapaciteta organizacija i podsticanja entuzijazma unutar ljudskih sistema. Afirmativno istraživanje se primenjuje u poslovnom sektoru, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, lokalnim zajednicama i vladinim institucijama (Annis Hammond, Royal, 1998; The Center for Appreciative Inquiry⁶; AI Commons). Koristi se u cilju unapređivanja kapaciteta korporacija kao što su Hewlett Packard, the BBC, US Cellular; međunarodnih organizacija (Ujedinjene nacije i United Religions); u sistemu obrazovanja i u neprofitnim organizacijama, kao što je World Vision (AI Commons). S obzirom da se radi o načinu razmišljanja, viđenja sveta i delovanja, afirmativno istraživanje se pokazalo uspešnim i u primeni u cilju ličnog razvoja pojedinca.

⁴ Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu>, stranici pristupljeno 15.1.2022.

⁵ Formirana je globalna zajednica pojedinaca širom sveta koji istražuju i praktikuju afirmativno istraživanje - AI Commons, Global AI Community. Dostupno na: https://appreciativeinquiry.champlain.edu/connect/global-ai-community/?wpv_aux_current_post_id=31958&wpv_sort_orderby=field-wpcf-last-name&wpv_sort_order=asc&wpv_sort_orderby_as=string&wpv_view_count=33183-TCPID31958, stranici pristupljeno 20.1.2022., kao i Centar za afirmativno istraživanje (The Center for Appreciative Inquiry). Dostupno na: <https://www.centerforappreciativeinquiry.net>, stranici pristupljeno 20.1.2022.

⁶ Dostupno na: <https://www.centerforappreciativeinquiry.net>, stranici pristupljeno 11.11.2021.

Ovaj rad ispituje da li se navedeni koncept može primeniti i u programima podrške i pomoći koje žrtvama pružaju službe za podršku, a u cilju podsticanja njihovog posttraumatskog rasta i osnaživanja. Ispituje se i kojim bi korisnicima programa podrške i pomoći ovakav pristup bio delotvoran i koje su to potrebe koje bi pre toga trebalo da budu zadovoljene.

Polazište rada je u idejama Vesne Nikolić-Ristanović izloženim u zaključku njene knjige *Od žrtve do pobednika: Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam* (Nikolić-Ristanović, 2019: 226), koje se odnose na moguće pravce daljeg razvoja viktimoške teorije, prakse i aktivizma. Autorka primećuje da se pozicija žrtve kreće od pasivnog primaoca pomoći do samosvesnog građanina,⁷ osposobljenog da se bori sa neizvesnošću koja prati svakodnevni život. U skladu sa tim, predlaže korišćenje tri termina koja odražavaju tri različita nivoa suočavanja sa viktimizacijom: *žrtva* (osoba koja je pretrpela viktimizaciju), *preživela* (osoba koja je preživela viktimizaciju i koja se suočava sa njenim posledicama i aktivno pokušava da nađe izlaz i vrati se normalnom životu) i *pobednik/pobednica* (osoba koja se osnažila i oporavila od posledica viktimizacije) (Nikolić-Ristanović, 2019: 96). Autorkina vizija viktimologije pobednika podrazumeva društvenu prepoznatljivost potencijala pobednika koji bi bio prihvaćen i stavljen u funkciju postizanja stvarne promene ukupnog društvenog statusa viktimiziranih osoba (Nikolić-Ristanović, 2019: 226). Ovaj rad polazi od hipoteze da primena afirmativnog istraživanja ima potencijal da doprinese postizanju dugoročne pozitivne promene kod žrtava, odnosno posttraumatskom rastu. U prilog tome govori i razvoj pozitivne viktimologije u kojem je fokus na osnaživanju žrtve putem jačanja njenih pozitivnih potencijala (Ronel, Toren, 2012). Ova perspektiva u oblasti viktimologije zasnovana je na ključnim postulatima i iskustvima pozitivne psihologije, na čemu je baziran i koncept afirmativnog istraživanja.

Rad se sastoji iz tri dela. U prvom su predstavljeni filozofija, principi i faze primene afirmativnog istraživanja, u drugom delu primeri dobrih praksi, a u trećem delu mogućnosti, metode i očekivani ishodi primene afirmativnog istraživanja u programima pomoći i podrške žrtvama. U zaključku se konstatuje da primena ovog koncepta, kao dodatne ponude programa podrške i usluge žrtvama, ima potencijal da doprinese njihovom ličnom rastu i razvoju, ali pod određenim uslovima i pretpostavkama. Rad ima za cilj da iz teorijske

⁷ Izrazi koji se koriste u ovom radu izraženi u gramatičkom muškom rodu podrazumevaju prirodni ženski i muški pol lica na koje se odnose.

perspektive ispita mogućnosti primene afirmativnog istraživanja kao dopunskog sadržaja u programima podrške i pomoći žrtvama.

Konceptualni okvir i filozofija afirmativnog istraživanja

Velika prihvaćenost i uspeh primene afirmativnog istraživanja u menadžmentu, razvoju organizacija i mnogim drugim oblastima može se objasniti filozofijom na kojoj počiva. Cooperrider i Srivastva (1987) tvrde, da pojedinci i njihove zajednice, organizacije i sistemi nisu „problemi koji se moraju rešiti”, već su centri neograničene ljudske sposobnosti i znanja. Ljudski sistemi rastu u pravcu onoga šta se ispituje. Prema tome, ako želimo da postignemo uspeh, poštovanje i pozitivne mogućnosti treba da tragamo za uspesima, poštovanjem i pozitivnim mogućnostima. Filozofija afirmativnog istraživanja se zasniva na tezi da su ljudi i njihovi sistemi (zajednice, udruženja, organizacije, društva) heliotropični, odnosno, da se kreću ka pozitivnim zamišljenim vizijama budućnosti.

Živimo u svetu kojeg stvaraju naše priče, naši razgovori (Cooperrider, 2021: 6). Stoga, promena počinje razgovorom, a priroda razgovora određuje i prirodu promene. Primera radi, ako voditelj sastanka neke grupe (u preduzeću, organizaciji, udruženju i slično) uvek počinje razgovor pričom o problemima i pretnjama iz okruženja i o neuspesima prisutnih, atmosfera po pravilu postaje toksična i negativna, a grupa se tretira kao „problem koji se mora rešiti”. Prisutni se ne motivišu da učestvuju u razgovoru i u radu, naprotiv, oni se povlače i ostaju pasivni, a možda čak i u strahu od mogućih negativnih ishoda na poslu. Nasuprot ovakvoj situaciji, ako voditelj sastanka počne razgovor podsećanjem na uspehe grupe i isticanjem dobrih rezultata, ako govori o mogućnostima i šansama za postizanje novih dostignuća, to će motivisati ostale ne samo da se aktivno uključe u razgovor, već i da postižu uspehe. Razgovori koji motivišu na lični razvoj zasnovani su na inspiraciji, poštovanju, empatiji, poverenju i zajedničkom stvaralaštvu, a ova teza je u osnovi filozofije afirmativnog istraživanja.

Cooperrider i Withney (1999; 2000: 3-27) su definisali pet principa afirmativnog istraživanja koji čine osnovu filozofije ovog vida društvene intervencije. To su: konstruktionistički princip, princip istovremenosti, poetski princip, princip anticipacije i pozitivni princip.

Konstruktionistički princip („reči stvaraju svetove“) se zasniva na teoriji društvenog konstruktivizma, prema kojoj se društvena stvarnost formira i održava putem jezika i komunikacije (Cram, 2010: 2). Prema ovoj teoriji, organizacije i društveni sistemi su rezultat ljudskog stvaralaštva, ili drugim rečima, kolektivne interakcije pojedinaca podstaknute njihovim znanjem, idejama i verovanjima. Shodno tome, promena njihovih znanja, ideja i verovanja menja i organizaciju, odnosno, društveni sistem.

Princip istovremenosti („istraživanje stvara promenu“) podrazumeva da proces istraživanja i proces promene nisu dva odvojena procesa, već jedan simultani proces. Prema Cooperrider-u (1990), istraživanje je istovremeno i intervencija koja uzrokuje promenu. Kao što se suncokret okreće prema suncu, tako se i pojedinci, organizacije i društveni sistemi kreću prema slici zamišljene budućnosti. Ovaj princip poništava mit po kojem mi prvo analiziramo, pa onda odlučujemo kakvu promenu želimo. Čak i najbezazlenije postavljeno pitanje izaziva promenu i to u smeru u kojem je usmerena pažnja istraživača, a seme promene je sadržano u prvom pitanju koje se postavi. Drugim rečima, promena počinje od trenutka postavljanja pitanja.

Poetski princip („mi biramo šta ćemo istraživati“) se odnosi na činjenicu da ljudi tumače društvo putem jezika koji nije samo slika sveta, već i vid društvenog delovanja. Ideje, priče i metafore podstiču delovanje zavisno od emocionalnog naboja i načina na koji se tumače. Organizacije i društveni sistemi su kao otvorene knjige, a njihova prošlost, sadašnjost i budućnost su izvori znanja i inspiracije. Istraživač se može opredeliti šta će proučavati: trenutke kreativnosti i inovativnosti ili trenutke stagnacije i neuspeha. Naš izbor šta ćemo proučavati određuje šta ćemo pronaći.

Princip anticipacije („slike inspirišu na akciju“) se može formulisati i kao samoispunjavajuće proročanstvo. Ovaj princip je u skladu sa izrekom da je najbolji način da predvidimo budućnost da je stvorimo.⁸ Polazište je teza da je sudbina zajednice određena pozitivnom slikom budućnosti konstruisane na osnovu pojedinačnih vizija pojedinaca, koje imaju uticaja na dešavanja u sadašnjosti. Slično kao što projektor baca sliku na platno, tako i društveni sistemi i zajednice projektuju sebe na horizont očekivanja. Ukoliko su ta očekivanja snažna i zajednička ona se pretvaraju u stvarnost. Naša zamišljena slika

⁸ Ova izreka se pripisuje raznim ličnostima, između ostalih i predsedniku Sjedinjenih Američkih Država Abrahamu Lincoln-u, dobitniku Nobelove nagrade za fiziku Dennisu Gabor-u i kompjuterskom istraživaču Alanu Kay-u, američkom konsultantu Peteru Drucker-u i dobitniku Nobelove nagrade za hemiju Ilyi Prigodine-u.

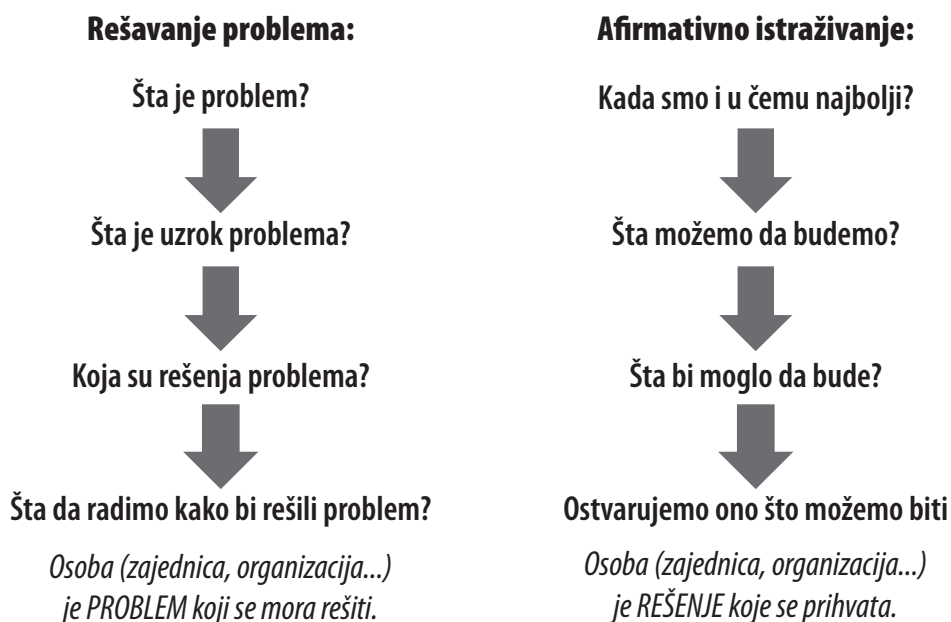
budućnosti oblikuje našu sadašnjost. Cooperrider (1990) ovo objašnjava *placebo efektom* u medicini, kao i *efektom Pigmaliona* koji dokazuje da stavovi koje učitelji imaju prema sposobnostima svojih učenika u velikoj meri utiču na njihove rezultate.

Pozitivni princip („pozitivna pitanja dovode do pozitivne promene“) polazi od iskustva da pozitivna promena zahteva pozitivne emocije, inspiraciju, zajedničku viziju željene promene, nadu i očekivanje da će se ona ostvariti. Stoga je formulisanje i postavljanje pitanja jedno od najuticajnijih načina delovanja, a što su pitanja pozitivnija, to više motivišu zajednicu da se kreće u pravcu promene.

Kao što se može zaključiti iz navedenih principa afirmativnog istraživanja, ovaj koncept počiva na snazi ljudske imaginacije i na pozitivnim aspektima ljudskog funkcionisanja, odnosno na pozitivnoj psihologiji. Svi mi imamo svoje vizije sebe, profesije, nacije i kulture kojoj pripadamo, imamo zamišljene slike naših mogućnosti i sposobnosti, kao i mogućnosti i sposobnosti drugih. Imamo zamišljene slike naše budućnosti. Te zamišljene slike budućnosti mogu da budu izuzetno snažan podstrekač naše aktivnosti (da se krećemo u pravcu te vizije budućnosti), naročito ako je ta vizija formulisana pozitivnim terminima. U tome je snaga reči poznatih motivacionih govornika, kao što je bio Martin Luther King („*I have a dream...*“). Moć pozitivne imaginacije je ključni faktor u ljudskom delovanju što potvrđuju i pomenuti *efekti placebo i Pigmaliona*. Pored ovih efekata, tvrdnja o snazi pozitivne imaginacije se može ilustrovati primerima kao što je veza između negativnih emocija i bolesti. Uticaj emocija kao što su tuga, bes i strah na nastanak bolesti, razvoja depresije i prekida društvenih veza je široko potvrđen brojnim istraživanjima, kao i efekat zamišljanja pozitivnih slika u održavanju zdravlja (Ley, Freeman, 1984; Sheikh, 2003; A. Ulanov, B. Ulanov, 2008).

Pozitivno zamišljene slike budućnosti imaju toliko pokretačku snagu da predstavljaju zamajac mnogih kultura i civilizacija. Holandski sociolog Polak (1973) objašnjava uspon i pad kultura, usponom i padom vizija budućnosti. Skoro bez izuzetka, napredak svakog društva je bio prvobitno iskazan u vidu utopija. Mnoge utopije, na prvi pogled neostvarive vizije, našle su svoj put do realizacije. Mnoga dostignuća savremenog doba, kao što su emancipacija žena, sindikalni pokret, radnička prava, opšte obrazovanje ili socijalna zaštita, u začetku su bile utopijske zamisli (Polak, 1973: 138). Pozitivna slika budućnosti koju dele članovi jednog društva podstrekač je njegovog napretka, kao što je

nedostatak pozitivne vizije uzrok njegovog nazadovanja. Pozitivna vizija ima istu pokretačku snagu i kod pojedinaca. Kada se nađemo u teškoćama, manje su nam potrebne popravke i rešavanje problema, a više uvažanje, poštovanje i (re)afirmacije. Naši najvažniji resursi su imaginacija (mašta, sposobnost vizioniranja) i svest. Afirmativno istraživanje se, stoga, bitno razlikuje od konvencionalne metode razvoja putem rešavanja problema (Ilustracija 1). Naučeni i konvencionalni načini razmišljanja i analiziranja sputavaju našu imaginaciju, jer se bavimo analiziranjem problema. Proces usmeren na rešavanje problema obično se sastoji iz više faza: 1) otkrivanja problema; 2) analiza problema; 3) analiza mogućih rešenja, i 4) planiranje šta da se radi kako bi se rešio problem. U ovom konceptu, pojedinac (zajednica, organizacija, sistem) je problem koji se mora rešiti. Nasuprot tome, afirmativno istraživanje se zasniva na pretpostavci da je osoba (zajednica, organizacija, sistem) rešenje koje se prihvata. Faze primene ove metode su: 1) otkrivanje kada smo i u čemu najbolji; 2) vizioniranje šta može(mo) da bude(mo); 3) vođenje dijaloga radi otkrivanja šta bi moglo da bude, i 4) u poslednjem koraku ostvarujemo to što može(mo) biti.

Ilustracija 1. Odnos faza rešavanja problema i afirmativnog istraživanja

Kada se osoba, zajednica ili organizacija smatra „problemom koji se mora rešiti“ prema njoj se odnosimo kao da je pokvarena mašina, te joj je potrebna popravka. Popravljanje kvara će verovatno pokrenuti mašinu u pogon, ali neće od nje napraviti novu, bolju mašinu. „Popravka“ je često prepreka za nalaženje inovativnih i održivih rešenja. Afirmativno istraživanje preokreće ovu naviku rešavanja problema i pokazuje da je promena moćnija i efikasnija ukoliko ispitujemo šta je dobro, bolje i najbolje u predmetu ili fenomenu kojeg istražujemo i šta je moguće promeniti i unaprediti. Umesto na probleme i teškoće, pažnja se usmerava na afirmacije i uspehe koji podstiču optimizam, polet i veru u budućnost.

Afirmativno istraživanje se sastoji iz pet faza⁹ (Ilustracija 2): 1) definisanje; 2) otkriće; 3) vizija; 4) dizajn, i 5) sudbina.

Prvi korak u procesu je definisanje teme istraživanja - Šta ispitujemo? Precizno definisanje teme služi za pojašnjavanje svrhe i sadržaja pitanja kojim ćemo se baviti. U ovoj fazi vodeće pitanje je: „Koja je to tema na koju želimo da se zajedno fokusiramo?“ Tema treba da bude afirmativna i da motiviše na razgovor o željenoj budućnosti. Pomoćna pitanja putem kojih se traži tema ispitivanja fokusirana su na istraživanje vitalnih faktora organizacije, odnosno zajednice, koji su postojali u vreme kada je ona bila najefikasnija i najuspešnija. Ovo pitanje se koristi kako bi se otkrilo šta je organizacija, odnosno zajednica, radila dobro u prošlosti, odnosno, koji su to bili faktori koji su omogućili da radi dobro i uspešno. Tema se definiše pozitivnim izrazom.

Faza otkrića – Šta je najbolje od onoga što jeste? – Ova faza se zasniva na dijalogu, putem koga se otkrivaju faktori i vrednosti koji daju vitalnost zajednici, bez čega ona ne funkcioniše. Dijalog se koristi kako bi se prizvali u sećanje uspesi i snage zajednice, kao i periodi u kojima je najbolje funkcionisala i bila najvitalnija. U ovoj fazi ljudi između sebe dele svoje priče i vredna iskustva o vrhunskim dostignućima i razmatraju koje su to vrednosti koje najviše cene i koje žele da ostvare u budućnosti. Pažnja se usmerava na pozitivne mogućnosti (umesto na probleme i teškoće) i na one faktore koji su ih snažno motivisali i time omogućili postizanje zajedničkog uspeha. Ti faktori se mogu biti, primera radi, duh zajedništva, inovativnost, visok kvalitet, autentičnost,

⁹ Cooperrider i Srivastva su prvobitno definisali četiri koraka afirmativnog istraživanja i nazvali ih 4-D Cycle (Discovery /Otkriće, Dream/Vizija, Design/Dizajn i Destiny/Sudbina). Naknadno su dodali inicijalnu fazu koja treba da prethodi celom procesu – definisanje predmeta istraživanja – koje će biti u fokusu intervencije. Opširnije videti u: Affirmative Topic, dostupno na: <https://www.davidcooperrider.com/wp-content/uploads/2011/04/the-affirmative-topic1.pdf>, stranici pristupljeno 25.1.2022.

polet, posvećenost i privrženost zajedničkom cilju. Faktori i vrednosti koje daju vitalnost zajednici otkrivaju se putem međusobnog intervjuisanja članova grupe koristeći „afirmativni upitnik“. To je upitnik koji sadrži set pitanja definisanih na način da podstaknu intervjuisanog da priča o svojim uspesima, dostignućima i vrednostima koje najviše ceni kod sebe i kod grupe.

U fazi vizije - zamišljanje „Šta je moguće i primenljivo?“ – nakon što su članovi grupe otkrili, odnosno, prisetili se svojih prošlih uspeha i dostignuća, u otvorenoj raspravi zajednički vizioniraju sliku željene budućnosti. Oni se podstiču da zamišljaju šta bi mogli da budu i da osmišljavaju viziju svoje budućnosti koju bi želeli da ostvare. Nakon što su otkrili „šta je najbolje“, članovi grupe se podstiču da projektuju svoje pojedinačne vizije, snove i nade u zajedničku viziju budućnosti zajednice kojoj pripadaju. Putem dijaloga, oni se stimulišu da dođu do saznanja: „Da, to je taj ideal/vizija ka čemu težim“. Afirmativno istraživanje pomaže da se stvori dobra osnova za međusobnu podršku i razumevanje članova grupe. U ovoj fazi, putem razgovora i deljenja zamišljenih ideala, jačaju se i društvene veze.

Faza dizajna – otkrivanje „Šta je potrebno da se ostvari radi realizacije vizije?“ – povezuje kreativnost sa vizioniranjem. Članovi grupe se podstiču da nalaze inovativne načine da se približe svom zamišljenom idealu budućnosti. S obzirom na to da su vizije zamišljene u prethodnoj fazi realne jer proizilaze iz iskustava, veliki je stepen vere i ubeđenja da će se one ostvariti. Upravo je zbog toga ovaj koncept pokretanja promena efikasan. Osoba, zajednica, odnosno grupa ne pokušava da ostvari nešto što je za nju nemoguće, već nastoji da stvori takve uslove koji će omogućiti da ponovo bude uspešna, kao što je to bila u prošlosti. Zato je ispitivanje prošlih uspeha i dostignuća važno. U ovoj fazi se konstruišu konkretne aktivnosti radi postizanja osmišljene vizije. Za uspešnu primenu aktivnosti bitno je da one predstavljaju izazov za onoga ko će ih realizovati. Iskustvo potvrđuje da su ljudi motivisaniji za delovanje ukoliko je postavljeni cilj provokativan i izazovan.¹⁰ Pored toga, bitno je da su predložene aktivnosti zasnovane na primerima i iskustvima koji ilustruju da je postizanje tog „ideala“ moguće.

Poslednja je faza sudbine – stvaranje onoga „šta će biti“. U poslednjem koraku afirmativnog istraživanja realizuju se aktivnosti osmišljene u prethodnoj fazi. Ovom fazom se zatvara pun krug, a produžavanje afirmativnog istraživanja ulaskom u novu fazu otkrića može proizvesti novu afirmativnu temu,

¹⁰ Što je planinski vrh viši, to veći izazov predstavlja njegovo osvajanje.

nastavak dijaloga i kontinuirano učenje. Nove teme i nove vizije mogu dovesti do preoblikovanja prvobitnog procesa, a time do napredovanja i usavršavanja.

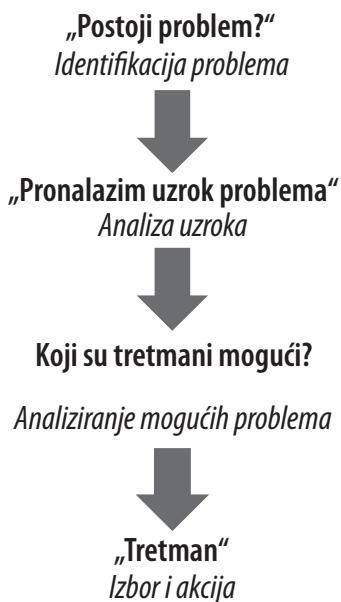
Ilustracija 2. Faze afirmativnog istraživanja

Što više se eksperimentiše sa primenom afirmativnog istraživanja, to se više pokazuje koliko je ovaj koncept radikalno pozitivan i suštinski različit od uobičajenog pristupa zasnovanog na rešavanju problema. U narednoj ilustraciji (Ilustracija 3) dat je uporedni prikaz primene ova dva koncepta na primeru iste teme iskazane negativnim terminom (bolest) i iskazane pozitivnim terminom (zdravlje) (Annis Hammond, Royal, 1998: 13).¹¹ Treba naglasiti da se ova dva koncepta međusobno dopunjuju, ne isključujući jedan drugog. Ispitivanje

¹¹ Navedeni primer „bolest/zdravlje“ ne odnosi se na pristup lečenju konkretne bolesti od koje trpi osoba (iako se i tako može primeniti), već se radi o pristupu istraživanju jednog fenomena – o izboru da li ćemo proučavati bolesti ili zdravlje, odnosno šta činiti i kako se ponašati da bi bili i ostali zdravi. Primer ove dihotomije u odnosu prema istom fenomenu, fizičkom, psihičkom i mentalnom zdravlju, je klasična, alopatska medicina, koja proučava bolesti i prvenstveno se oslanja na lekove i hirurgiju, i istočnjačka ajurveda (na sanskritu: „nauka o životu“), koja je sveobuhvatni sistem proučavanja i zaštite zdravlja.

jednog fenomena iz teoretske perspektive, u ovom slučaju bolesti, može uroditi održivijim ishodom i delotvornijim tretmanima lečenja i održavanja zdravlja, ukoliko bi se proces dopunio afirmativnim ispitivanjem o tome kako održavati zdravlje.

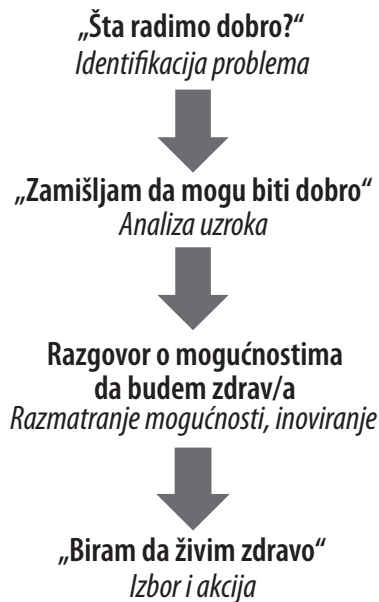
Rešavanje problema / bolest:

Osnovna pretpostavka:

Bolest je problem koji treba rešiti.

Afirmativno istraživanje / zdravlje:

Osnovna pretpostavka:

Zdravlje je rešenje koje se prihvata.

Ilustracija 3. Uporedni prikaz primene uobičajenog pristupa zasnovanog na rešavanju problema i afirmativnog istraživanja (Annis Hammond, Royal, 1998: 13)

Kako to Cooperrider i Pasmore (1991) primećuju, možemo proučavati bolesti ili zdravlje, rat ili mir, siromaštvo ili blagostanje, diskriminaciju ili jednakost. U svakom od ovih nabrojanih primera radi se o dvema stranama istog novčića, no veći su izgledi da će proučavanje jednog fenomena izraženog pozitivnim terminom doprineti kreativnijim, inovativnijim i održivijim ishodima. Razlog tome je pokretačka snaga koje pozitivne vizije budućnosti imaju u pogledu motivisanja ljudi da deluju.

Literatura o afirmativnom istraživanju ne sadrži uputstva o tome kako primeniti ovaj koncept u kriznim situacijama, kao što je to pandemija virusa

COVID-19. Kako bi odgovorila na ovu prazninu, Yildiz (2021) je istražila koje su karakteristike ovog pristupa naročito korisne u kriznim vremenima, kako se ovaj proces može modifikovati da bi odgovorio na situaciju izazvanu pandemijom i da li postoje neki organizacioni faktori koji mogu da olakšaju primenu afirmativnog istraživanja za vreme globalnih kriza. Autorka je zaključila da ono ima potencijal da se primeni i u kriznim vremenima, s obzirom na to da se zasniva na uvažavanju (*appreciation*) stvarnosti i složenosti svetske situacije (Yildiz, 2021). Za razliku od drugih pristupa organizacionim i društvenim promenama, afirmativno istraživanje ne etiketira iskustva kao „dobra” ili „loša”, već ih samo identifikuje da postoje. Druga komponenta ovog koncepta, ispitivanje odnosno istraživanje (*inquiry*), podrazumeva da teži ka otkrivanju iskustava i podstiče na razmišljanje o njima. U kriznim situacijama cilj bi bio da se pomogne zajednicama, organizacijama i grupama da prebrode neizvesnost i upravljaju krizom. U ovom slučaju, afirmativni upitnik koji bi se koristio u fazi „otkriće” bio bi zasnovan na pitanjima kao što su „Šta ste ove nedelje uradili bolje nego prošle?” ili „Kakav ste uspeh postigli ove nedelje?”. Ovakvim pristupom se mogućava da se kriza prihvati kao mogućnost za razvoj, a da se uspesi i neuspesi prihvate kao iskustva na osnovu kojih se uči (Yildiz, 2021: 69).

Primeri dobrih praksi

U ovom delu rada biće predstavljeno nekoliko primera dobrih praksi primene afirmativnog istraživanja i to u oblastima razvoja lokalne zajednice, obrazovnog sistema i socijalne zaštite.

Razvoj lokalne zajednice

Primer uspešne primene afirmativnog istraživanja u cilju razvoja lokalne zajednice je *Imagine Chicago* (Browne, 1998). *Imagine Chicago* je naziv projekta i udruženja koje je osnovala Bliss Browne, episkopalna sveštenica i bivša bankarka, 1992. godine u Čikagu, u Sjedinjenim Američkim Državama, radi podsticanja građana da aktivno učestvuju u formiranju zajednice koja će u potpunosti odgovarati njihovim vizijama, potrebama i interesima. Razmatrajući kako bi mogla da podstakne svoje sugrađane da budu društveno aktivniji, iskoristila je afirmativno istraživanje u formulisanju upitnika za seriju razgo-

vora i intervjuja koje je organizovala radi prikupljanja priča, nada i vizija građana o tome kako zamišljaju budućnost svog grada. Proces je bio zasnovan na međugeneracijskom dijalogu: mladi i stariji sugrađani su se međusobno intervjuisali kako bi istražili svoje vizije grada. Međugeneracijski dijalog je imao dva cilja: 1) da se otkrije koji su to faktori koji daju vitalnost zajednici, i 2) da se mladi, budućnost grada, podstaknu da realizuju aktivnosti koje su smislili. Kao rezultat ovog procesa nastalo je međugeneracijsko partnerstvo. Pored toga, zajedničko vizioniranje budućnosti svog grada eliminisalo je različitosti koje su postojale između građana na osnovu starosne dobi, nacionalne pripadnosti, socijalnog statusa i drugih ličnih obeležja. Međugeneracijsko intervjuisanje je doprinelo da se mlade i starije generacije bolje razumeju.

Projekat *Imagine Chicago* urodio je i brojnim posebnim projektima koje su građani sami osmislili u cilju realizovanja svojih vizija. Pozitivne akcije su podstaknute na osnovu vrednosti i nada građana i time stvorene nove veze i motivi za zajedničko delovanje radi njihove realizacije. Afirmativno istraživanje je usvojeno kao moćan metod za razvoj mnogih organizacija. Uočen je i porast samopouzdanja i samopoštovanja kod svih učesnika u ovom procesu. Uspeh projekta *Imagine Chicago* podstaknuo je i druge zajednice da primene ovaj model u cilju razvoja zajednice, pa su tako nastali *Imagine Dallas* (Foster, 1998) i *Imagine South Carolina* (Stewart, Royal, 1998). Ovaj model je primenjen i u Srbiji 1998. i 1999. godine sa ciljem razvoja lokalne zajednice (*Zamisli Suboticu*), metropole (*Zamisli Beograd*) i šire zajednice (*Zamisli Vojvodinu*).¹²

Unapređenje sistema obrazovanja

Od mnogih primera korišćenja afirmativnog istraživanja u sistemu obrazovanja navodimo izradu strateškog plana fakulteta Harmony Union School

¹² Sva tri projekta je osmislila i koordinisala autorka ovog rada koja je 1998. godine u Sjedinjenim Američkim Državama završila sertifikovanu obuku za primenu afirmativnog istraživanja *Global Excellence in Management Certificate Program in Global Change and Social Innovation*, pod rukovodstvom David Cooperrider-a i njegovih saradnika iz Case Western Reserve University. U projektu *Zamisli Vojvodinu* učestvovali su članice i članovi udruženja mladih, kulturnih asocijacija, ženskih organizacija i za razvoj zajednice iz Novog Sada, Pančeva, Zrenjanina, Kikinde, Subotice, Bečeja i Kanjiže. Bliss Browne, koordinatorka projekta i udruženja *Imagine Chicago*, bila je gošća ove neformalne mreže i rukovodila je procesom osmišljavanja kreativnih vizija budućnosti zajednice na radionici *Zamisli Vojvodinu* održanom 11-12. decembra 1998. godine u Novom Sadu.

District u Kaliforniji, Sjedinjene Američke Države.¹³ Po prvi put u izradu ovog planskog dokumenta bili su uključeni ne samo nastavnici i studenti, već i administrativno osoblje, roditelji i predstavnici okruga. Pošlo se od pretpostavke da će inkluzivni i participativni proces doprineti ne samo unapređenju obrazovnog sistema u ovoj ustanovi, već i razvoju lokalne zajednice.

U prvoj fazi ovog procesa izrađen je upitnik radi ispitivanja koje su to vrednosti koje najviše cene svi navedeni akteri, te kako oni vide budućnost ove ustanove. Studenti su pitani da opišu ono što najviše cene kod nastavnika, kao i šta im pomaže u učenju. Nastavno i administrativno osoblje je podsticano da govori o tome na šta su najviše ponosni u svom radu i kada najbolje funkcionišu. Od roditelja i predstavnika lokalne zajednice je traženo da odgovore na šta se najviše ponose kada je reč o ovoj obrazovnoj ustanovi i kako vide sebe kao članove njenog šireg tima. Nakon što su prikupljeni odgovori svih ispitanika, u okviru narednih faza procesa (vizija i dizajn) organizovane su radionice na kojima su identifikovane ključne vrednosti fakulteta, definisana vizija za budućnost i postavljeni strateški prioriteta i mere za ostvarivanje te vizije. Na osnovu toga, izrađen je Strateški plan fakulteta za naredni period (2002-2005). Umesto na prevazilaženju problema i pretnji iz okruženja, planirane aktivnosti u cilju razvoja fakulteta bile su zasnovane na vizijama, nadama i vrednostima svih aktera kojih se taj razvoj tiče.

Afirmativno istraživanje je uspešno primenjeno i u cilju unapređenja timskog rada nastavnika u srednjoj školi u Holandiji 2011. godine,¹⁴ u razvoju rada sa decom u vrtićima¹⁵ i u podsticanju inovativnih načina angažmana mladih u lokalnim zajednicama.¹⁶

¹³ Al Commons. Harmony Union School District Strategic Plan (2002-2005). Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/educational-material/harmony-union-school-district-strategic-plan-2002-2005/>, stranici pristupljeno 3.2.2022.

¹⁴ Al Commons. All About Change: Appreciative Team Building for Teachers in a Dutch School. Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/story-of-impact/change-appreciative-team-building-teachers-dutch-school/>, stranici pristupljeno 2.2.2022.

¹⁵ Al Commons. An Appreciative Inquiry with Kindergarten and First-Grade Students. Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/story-of-impact/appreciative-inquiry-kindergarten-first-grade-students/>, stranici pristupljeno 2.2.2022.

¹⁶ Al Commons. Choppin' It Up: Youth-Led Dialogues for Positive Change. Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/story-of-impact/choppin-youth-led-dialogues-positive-change/>, stranici pristupljeno 2.2.2022.

Socijalni rad

Značajno je pomenuti i empirijsko istraživanje o primeni afirmativnog istraživanja u centrima za socijalni rad u Rumuniji. Cociojaru (2010) je sproveo eksperiment u centrima za socijalni rad primenjujući dva različita modela nadzora u deset posmatranih slučajeva u kojima je postojao rizik da roditelji napuste decu. U polovini slučajeva socijalni radnici su primenjivali klasični pristup nadzora zasnovan na rešavanju problema, a u drugoj polovini novi koncept zasnovan na afirmativnom pristupu. Eksperimentalni afirmativni pristup je primenjen u četiri faze. U prvoj fazi su se otkrivali najveći uspesi socijalnih radnika u odnosima sa njihovim klijentima, kada su procedure bile najefikasnije i najkorisnije, a pružena pomoć je doprinela bitnom poboljšanju položaja klijenta. U drugoj fazi su socijalni radnici zamišljali da je njihova pomoć bila uspešna u terminima kao da je to već ostvareno. U fazi programiranja su se osmišljavali planovi radi postignuća zamišljenih vizija iz prethodne faze. U poslednjem koraku ovog procesa su se definisale konkretne aktivnosti radi realizacije osmišljenih planova.

Nakon šest meseci intervencije, rezultati istraživanja su pokazali da je u svim slučajevima posmatrani rizik opao, ali je pad rizika bio znatno izraženiji tamo gde je primenjen afirmativni pristup. Na osnovu ovih nalaza Cociojaru (2010: 88-89) je zaključio da se principi afirmativnog istraživanja mogu prilagoditi i primeniti u profesionalnom bavljenju socijalnim potrebama i životnim teškoćama, kao i u upravljanju pojedinačnim slučajevima. Eksperiment je pokazao veći stepen korisnosti i efikasnosti u odnosu na klasični pristup fokusiran na probleme.

Pretpostavke, metode i očekivani ishodi primene afirmativnog istraživanja u programima pomoći i podrške žrtvama

Afirmativno istraživanje se do sada nije primenjivalo u programima pomoći i podrške žrtvama. Međutim, skoro tridesetogodišnje uspešno iskustvo u primeni ovog koncepta u raznim sektorima, kao i činjenica da se zasniva na pozitivnoj psihologiji, ukazuju da ima osnova da se razmotri njegova primena i u ovoj oblasti. U ovom delu rada predstaviće se pretpostavke, meto-

de i očekivani ishodi moguće primene afirmativnog pristupa u programima pomoći i podrške žrtvama, sa ciljem njihovog osnaživanja.

Pretpostavke primene afirmativnog istraživanja u radu sa žrtvama

Osnovni preduslov za primenu afirmativnog istraživanja u radu sa žrtvama je da se žrtva u potpunosti oporavila od preživljene traume. Koncept afirmativnog istraživanja ima za cilj otkrivanje unutrašnjih vrednosti, potencijala i afirmacija kao osnovu za osmišljavanje ličnih i kolektivnih vizija koje postaju „motor“ delovanja pojedinca ili grupe. Ovaj koncept ne može da zameni stručnu podršku i pomoć koje su žrtvi neophodne radi prevazilaženja traume, niti mu je to cilj. Nakon pretrpljene viktimizacije žrtvi je potrebna psihološka, medicinska, pravna i materijalna pomoć, emocionalna podrška i zaštita, kao i razumevanje zbog čega je povređena, izvinjenje i/ili pomirenje sa izvršiocem (Nikolić-Ristanović, 2019: 179-184). Naročito je bitno da joj se omogući da se oporavi od psihičkih i psihosocijalnih posledica viktimizacije kako bi se vratila normalnom, aktivnom životu. U ovom procesu, od pomoći je podrška porodice i drugih bliskih osoba, kao i stručnjaka i službi za pomoć i podršku žrtvama. Neretko, ovaj proces može da traje mesecima, pa čak i godinama nakon pretrpljene traume (Nikolić-Ristanović, 2019: 170). Smatra se da se žrtva psihički oporavila od viktimizacije ukoliko se oseća sigurna i osnažena u smislu jačanja poštovanja i samopouzdanja, uspostavila kontrolu nad svojim životom, uspostavila odnose poverenja sa drugima i ponovo se uključila u društvo kroz ponovno izgrađivanje pozitivne slike o sebi (Nikolić-Ristanović, 2019: 172).

Radionice osnaživanja uz primenu afirmativnog pristupa mogle bi doprineti bržem prolasku žrtve kroz proces osnaživanja, razvijanja optimističkih očekivanja od budućnosti i aktivnog uključivanja u društvo. Kome bi, dakle, ove radionice bile namenjene? Učesnici programa osnaživanja putem afirmativnog istraživanja treba da budu punoletne osobe. To mogu biti osobe koje su neposredno oštećene ili povređene, bez obzira na razlog stradanja: žrtve kriminaliteta u najširem smislu (žrtve krivičnih dela, prekršaja i kršenja ljudskih prava), žrtve elementarnih nepogoda, rata, bolesti i drugih nesreća. Učesnici programa treba da budu korisnici programa podrške i pomoći koje pružaju opšte i specijalizovane službe za žrtve. To su osobe koje su prešle iz faze *žrtve* u fazu *preživela*, prema terminologiji Nikolić-Ristanović (2019: 94-96); za učešće u programu afirmativnog istraživanja ključno je da je osoba uspešno prošla

početne faze oporavka, od viktimizacije i pretrpljene traume (prevazilaženje šoka i akutne reakcije na stres, poricanje i negacija viktimizacije, suočavanje sa njom i prihvatanje onoga što se dogodilo). Takvoj osobi program osnaživanja putem afirmativnog istraživanja bi mogao da doprinese da razvije optimistička očekivanja od budućnosti putem kolektivne podrške (date od strane grupe u programu) i osmišljavanjem pozitivne vizije sebe koja će je motivisati da ta opstimiistička očekivanja i ostvari. U programu mogu učestvovati i žrtve u fazi *pobednika/pobednice*, odnosno osobe koje su se oporavile nakon aktivnog suočavanja sa posledicama viktimizacije. Njima bi afirmativno istraživanje moglo koristiti u vidu stimulisanja njihovog ličnog razvoja i rasta. Učešće u programu je dobrovoljno. Preduslov za primenu afirmativnog istraživanja u ovoj oblasti je obučenost osoblja koje će imati ulogu facilitatora radionica i voditi čitav proces.

Metode primene

Afirmativni pristup se zasniva na afirmativnim intervjuima i pričanju priča na način da se od svakog učesnika u procesu traži da podeli svoje uspehe i potencijale sa drugima. Zbog toga se ovaj pristup primenjuje u grupnom radu.¹⁷ U primeni u programima podrške i pomoći žrtvama poželjno bi bilo da grupa ima najmanje deset, a najviše dvadeset učesnika. Ovo bi bila optimalna veličina grupe koja bi omogućila stvaranje kolektivnog optimističkog duha i podrške. Energija grupe je od ključnog značaja za podršku pojedincima u osmišljavanju pojedinačnih vizija budućnosti i stimulisanje njihovog osećaja vrednosti, samopoštovanja i samopouzdanja.

Cilj prve faze radionice je da se otkriju uspesi, dostignuća, neispitani potencijali, inovacije, snage, mogućnosti, kompetencije, vrednosti, uvidi u dubinu duše i vizije moguće i željene budućnosti učesnika u procesu. Ispituju se i otkrivaju njihovi uspesi i dostignuća, i podstiču se da se prisećaju vremena kada su najbolje funkcionisali i kada su dali najbolje od sebe. To se postiže primenom metode afirmativnog intervjuisanja. Učesnici se međusobno intervjuišu u parovima, koristeći prethodno pripremljen upitnik. Upitnik je u ovom procesu od ključnog značaja, s obzirom na to da sadrži pitanja koja će intervjuisanu osobu usmeriti ka prisećanju i promišljanju svojih ličnih uspeha, vrednosti i talenata. Radi ilustracije, to bi bila sledeća pitanja:

¹⁷ Grupni rad podrazumeva jednog, dva ili više facilitatora, zavisno od veličine grupe, koji vode i usmeravaju radionicu.

- 1) Imajući u vidu Vaše celokupno životno iskustvo, prisetite se vremena kada ste se osećali najviše vitalnim, najviše „živim“. Zbog čega je to bilo vrhunsko iskustvo? Kako ste se tada osećali? Na koji ste svoj lični uspeh/dostignuće najviše ponosni? Šta je omogućilo taj uspeh/dostignuće? Koji su Vaši kvaliteti doprineli njegovom postignuću? Koji su spoljni faktori omogućili, odnosno, doprineli tom uspehu/pozitivnom iskustvu? Kako objašnjavate taj uspeh? Da li je još neko doprineo tom uspehu? Ako da, na koji način?
- 2) Da pričamo malo o stvarima koje najviše cenite kod sebe, svoje porodice i svoje šire zajednice. Šta najviše cenite kod sebe kao ljudskog bića, prijatelja, roditelja, kćerke/ sina, sestre/brata, građanke/gradžanina...?
- 3) Kada ste se najbolje osećali u svom bližem okruženju, na poslu? Šta je to omogućilo? Šta je tome doprinelo?
- 4) Na kraju ovog razgovora, šta je najinteresantnije što ste sada otkrili kod sebe? Kako možete iskazati srž svoje priče u jednoj rečenici?

Cilj ovako struktuiranih pitanja je da učesnik radionice ponovo doživi uzbuđenje, ponos i osećaj iz vremena svog ličnog dostignuća, da se podstakne njegovo samopouzdanje da postane pobednik/pobednica i aktivni član zajednice koji nastavlja sa normalnim životom obogaćen za novi cilj koji mu daje pozitivni smisao.

Druga faza radionice je deljenje ličnih uspeha „otkrivenih“ putem afirmativnog intervjuisanja sa ostalim članovima grupe. Facilitator bi pozvao svakog učesnika da predstavi grupi osobu koju je intervjuisao prepričavajući njenu priču, fokusirajući se na njena dostignuća i uspehe. Na ovaj način, članovi grupe međusobno dele svoje lične uspehe i time se stvara kreativna i motivišuća atmosfera za narednu fazu, osmišljavanje vizija željene budućnosti. Nakon što su svi učesnici ispričali priče osobe koju su intervjuisali, naredni korak bi bio da razmotre šta je bilo zajedničko svim ovim pričama, odnosno da se utvrdi koji su to faktori koji inspirišu i podstiču za kreativno i inovativno delovanje. U ovoj fazi facilitator ima aktivnu ulogu usmeravajući razgovor željenim tokom. U nastavku radionice, članovi grupe bi se usmerili da prvo pojedinačno razmotre kako mogu ponoviti doživljaj uspeha, koje su to veštine i sposobnosti koje imaju, a koje mogu iskoristiti da budu „pobednici“. Na osnovu tih spoznaja učesnici zamišljaju željenu viziju budućnosti i definišu cilj koji žele postići. Taj cilj treba da bude ostvarljiv, saglasan mogućnostima, sposobnostima i potencijalima osobe, ali istovremeno i da ima dovoljnu dozu izazova kako

bi bio privlačan i podsticajan. U ovoj fazi učesnici kroz razgovor dele zamišljene ideale i željene ciljeve, što doprinosi i jačanju međusobnih društvenih veza i formiranju buduće grupe za podršku. Nakon definisanja željenih ciljeva i vizija, članovi grupe formulišu inovativne i kreativne načine za njihovo ostvarivanje. Grupa može da se dogovori da se ponovo sastane posle izvesnog vremenskog perioda (na primer, nakon šest meseci), kako bi podelili svoja iskustva i pružili međusobnu podršku u daljem ličnom razvoju.

Očekivani ishodi

Očekivani ishodi primene afirmativnog istraživanja u programima podrške i pomoći žrtvama su sledeći: 1) podsticanje samopouzdanja i samopoštovanja žrtve putem otkrivanja novih i ohrabrujućih mogućnosti ličnog razvoja; 2) uspešno prevazilaženje posledica viktimizacije uz postizanje ličnog rasta; 3) osobe koje su se oporavile od pretrpljene traume dodatno se osnažuju putem razvijanja optimističkih vizija budućnosti i otvaranja novih mogućnosti za aktivno učešće u društvenom životu; 4) vizije i aktivnosti koje su osmišljene tokom radionice doprinose ne samo ličnom razvoju osobe, već i opštem blagostanju njenog okruženja i razvoju zajednice. Uspešni primeri oporavka od posledica viktimizacije putem primene ovog pristupa mogu postati dobar model post-traumatskog rasta i pozitivni primeri za druge osobe u sličnoj situaciji.

Primena afirmativnog istraživanja u ovoj oblasti predstavljala bi dopunu postojećih sadržaja i usluga organizacija koje se bave podrškom žrtvama. Taj dodatni kvalitet se obezbeđuje putem sledećih karakteristika afirmativnog istraživanja:

- Za razliku od metoda podsticanja ličnog razvoja na primerima drugih, primenom ovog koncepta lični razvoj se podstiče na sopstvenim primerima uspeha.
- Učesnici programa razmišljaju i pričaju o sebi kao o pobednicima. Time izgrađuju pozitivnu sliku sebe što je od velike važnosti za prihvatanje realnosti i potpuno uključivanje u društvo.
- Program afirmativnog istraživanja se realizuje putem rada u grupi. Učesnici se podstiču da dele sa drugima svoje lične priče, uspehe i pozitivna iskustva, čime se stvara prijateljsko okruženje i pozitivna atmosfera. Oni se ohrabruju da osmišljavaju pozitivne vizije budućnosti, zasnovane na njihovim aspiracijama, potencijalima i sposobnostima. S obzirom da su tako

osmišljene vizije realne, time su i veliki izgledi da budu ostvarene. Ovo doprinosi i razvijanju osećaja smisla i optimističkih očekivanja u budućnosti. Provokativno definisana vizija budućnosti dodatan je izazov i podsticaj za njeno ostvarivanje.

- Grupni rad doprinosi obnavljanju poverenja i odnosa sa drugima. Grupa postaje podrška pojedincima da istraju na putu do pobeđe i da ostanu pobeđnici. Rad u grupi putem deljenja ličnih priča i iskustava stvara pogodno tlo za razvijanje prijateljstva i partnerstva. To doprinosi osnaživanju i psihičkom oporavku žrtve.

Zaključak

Afirmativno istraživanje, inovativna strategija za pokretanje pozitivnih društvenih promena, ima potencijale da se primeni i u programima pomoći i podrške žrtvama u vidu dopunskog programa radi podsticanja njihovog ličnog rasta i razvoja. Radionica ovog tipa bi se mogla primeniti na žrtve raznih vidova viktimizacije (žrtve kriminaliteta, elementarnih nepogoda, rata, bolesti i drugih nesreća). Ključni je preduslov da su se one u potpunosti oporavile od pretrpljene traume. Radionice ovog tipa ne mogu da zamene stručnu podršku i pomoć koje su žrtvi neophodne radi prevazilaženja traumičnog događaja, niti im je to cilj. Program zasnovan na principima afirmativnog istraživanja mogao bi se primeniti kao dodatni sadržaj programima podrške i pomoći radi osnaživanja žrtve, razvijanja optimističkih očekivanja od budućnosti i njenog aktivnog uključivanja u društvo.

Svrha primene afirmativnog istraživanja u ovoj oblasti bila bi da dopuni postojeće programe podrške i pomoći žrtvama koje se nalaze u fazi posttraumatskog oporavka. Faze primene afirmativnog istraživanja su slične proučavanju za koje se zalaže pozitivna psihologija: fokusiranje na vredna subjektivna iskustva kao što su „blagostanje, zadovoljstva i satisfakcija (u odnosu na prošlost), nada i optimizam (za budućnost) i *flow* – stapanje sa aktivnostima i sreća (u sadašnjosti)” (Seligman, Csikszentmihalyi, 2000: 5). Istraživanja su potvrdila doprinos pozitivne psihologije razvoju pozitivne viktimologije, te da su brojni elementi i intervencije koje predlaže pozitivna psihologija sastavni deo prakse orijentisane ka žrtvi (Vasiljević-Prodanović, 2015: 26). Ono što je novo jeste pomeranje fokusa sa doživljene traume na pozitivne elemente i snage

žrtve, a isto to čini i afirmativno istraživanje. Lični razvoj se podstiče na sopstvenim primerima uspeha, a osoba se motiviše da pronađe u sebi one vrednosti, motive i vizije koje će je stimulirati da postane pobednik/pobednica. To bi imalo i pozitivne socijalne i ekonomske efekte i na njenu porodicu i bliže okruženje, kao i na društvo. Ostaje da se vidi da li će ova teoretska razmatranja naći svoju primenu i u praksi.

Literatura

Annis Hammond, S., Royal, C. (ur.) (1998) *Lessons from the Field: Applying Appreciative Inquiry*. Plano: Practical Press Inc. and Thin Book Publishing Co.

Browne, B. (1998) Community Application – Imagine Chicago. U: S. Annis Hammond, C. Royal (ur.) *Lessons from the Field*. Plano: Practical Press Inc. and Thin Book Publishing Co., str. 77-89.

Cocojaru, S. (2010) Appreciative Supervision in Social Work. New Opportunities for Changing the Social Work Practice. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 29, str. 72-91.

Cooperrider, D. L. (1990) Positive Image, Positive Action: The Affirmative Basis of Organizing. U: S. Srivastva, D. L. Cooperrider (ur.) *Appreciative Management and Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass, str. 91-125.

Cooperrider, D. L. (2021) Introduction. U: J. Stavros, M. Stavros, C. Torres (ur.) *Conversations Worth Having: Using Appreciative Inquiry to Fuel Productive and Meaningful Engagement*. Berrett-Koehler Publishers, str. 1-11.

Cooperrider, D. L., Pasmore, W. A. (1991) Global Social Change: A New Agenda for Social Science? *Human Relations*, 10, str. 1037-1055. <https://doi.org/10.1177/001872679104401002>

Cooperrider, D. L., Srivastva, S. (1987) Appreciative Inquiry in Organizational Life. *Research in Organizational Change and Development*, 1, str. 129-169.

Cooperrider, D. L., Withney, D. (1999) *A Positive Revolution in Change: Appreciative Inquiry*. Taos: Corporation for Positive Change.

Cooperrider, D. L., Withney, D. (2000) *Appreciative Inquiry: Rethinking Human Organization toward a Positive Theory of Change*. Stipes: Champaign.

Cram, F. (2010) Appreciative Inquiry. *MAI Review*, 1, str. 1-13.

Foster, M. S. (1998) Community Application - Imagine Dallas. U: S. Annis Hammond, C. Royal (eds.) *Lessons from the Field*. Plano: Practical Press Inc. and Thin Book Publishing Co., str. 91-100.

Ley, R. G., Freeman, R. J. (1984) Imaginery, Cerebral Laterality, and the Healing Process. U: A. A. Sheikh (ur.) *Imagination and Healing*. New York: Baywood Publishing Company, Inc., str. 51-68.

Nikolić-Ristanović, V. (2019) *Od žrtve do pobednika: Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam*. Beograd: Prometej Graf.

Polak, F. (1973) *The Image of the Future*. Amsterdam: Elsevier Scientific Publishing Company.

Ronel, N., Toren, T. (2012) Positive Victimology - An innovation or „More of the Same“? *Temida*, 2, str. 171-180. <https://doi.org/10.2298/TEM1202171R>

Seligman, M., Csiksentmihahyi, M. (2000) Positive Psihology: An Introduction. *American Pshychologist*, 1, str. 5-14. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.55.1.5>

Sheikh, A. A. (ed.). (2003) *Healing Images: The Role of Imagination in Health*. Amityville, New York: Baywood Publishing Company, Inc.

Stewart, A., Royal, C. (1998) Community Application - Imagine South Carolina. U: S. Annis Hammond, C. Royal (ur.) *Lessons from the Field*. Plano: Practical Press Inc. and Thin Book Publishing Co., str. 103-113.

Ulanov, A., Ulanov, B. (2008) *The Healing Imagination*. Einsiedeln: Daimon Verlag.

Vasiljević-Prodanović, D. (2015) Pozitivna psihologija i njen doprinos razvoju pozitivne viktinologije. *Temida*, 1, str. 17-30. <https://doi.org/10.2298/TEM1501097V>

Whitney, D. D., Trosten-Bloom, A. (2010) *The Power of Appreciative Inquiry: A Practical Guide to Positive Change*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.

Internet izvori

AI Commons. Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu>, stranici pristupljeno 15.1.2022.

AI Commons. All About Change: Appreciative Team Building for Teachers in a Dutch School. Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/story-of-impact/change-appreciative-team-building-teachers-dutch-school/>, stranici pristupljeno 2.2.2022.

Mirjana Dokmanović Afirmativno istraživanje i mogućnosti njegove primene u programima podrške žrtvama

AI Commons. An Appreciative Inquiry with Kindergarten and First-Grade Students. Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/story-of-impact/appreciative-inquiry-kindergarten-first-grade-students/>, stranici pristupljeno 2.2.2022.

AI Commons. Choppin' It Up: Youth-Led Dialogues for Positive Change. Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/story-of-impact/choppin-youth-led-dialogues-positive-change/>, stranici pristupljeno 2.2.2022.

AI Commons, Global AI Community. Dostupno na: https://appreciativeinquiry.champlain.edu/connect/global-ai-community/?wpv_aux_current_post_id=31958&wpv_sort_orderby=field-wpcf-last-name&wpv_sort_order=asc&wpv_sort_orderby_as=string&wpv_view_count=33183-TCPID31958, stranici pristupljeno 20.1.2022.

AI Commons. Harmony Union School District Strategic Plan (2002-2005). Dostupno na: <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/educational-material/harmony-union-school-district-strategic-plan-2002-2005/>, stranici pristupljeno 3.2.2022.

David Cooperrider. Dostupno na: <https://www.davidcooperrider.com>, stranici pristupljeno 15.1.2022.

David Cooperrider. Affirmative Topic. Dostupno na: <https://www.davidcooperrider.com/wp-content/uploads/2011/04/the-affirmative-topic1.pdf>, stranici pristupljeno 25.1.2022.

The Center for Appreciative Inquiry. Dostupno na: <https://www.centerforappreciativeinquiry.net>, stranici pristupljeno 11.11.2021.

Yildiz, M. (2021) Application of Appreciative Inquiry for Organizational Changes During the COVID-19 Pandemic. *AI Practitioner*, 4, str. 66-69. Dostupno na: <https://aipractitioner.com/wp-content/uploads/2021/11/aip-nov-21-ai-and-technology-voices-from-the-field.pdf>, stranici pristupljeno 9.2.2022.

MIRJANA DOKMANOVIĆ¹⁸

Appreciative Inquiry and Possibilities of Its Implementation in Victims Support Programmes

Appreciative Inquiry (AI) is an innovative methodology and a process for facilitating positive change in organizations, groups, and communities (Cooperrider, Srivastva, 1987). This approach has been successfully implemented worldwide in management, the non-profit sector, health care, education, community development and other fields. Problem-solving gets replaced with innovation and by identifying the positive core that gives life to an organisation, a group, or a community when it is vital, effective, and successful. The concept is based on the heliotropic principle: that people move toward those things that give them energy and life. AI starts from the inquiry of the inner values of an individual and his/her positive images of the future that motivate and drive him/her towards affirmations and positive visions of the future.

This paper considers the possibilities of implementation of AI in the field in which it has not been applied so far: in victims' support programmes. The first part of the paper presents the principles, methodology, and phases of AI. Examples of good practices are presented in the second part of the paper. The third part introduces possibilities, methods, and expected outcomes of the implementation of AI in victims' support programmes. The author concludes that AI has great potential to be implemented in victims' support programmes as an additional programme for their empowerment and envisioning optimistic expectations in future. It is expected that AI workshops would empower victims to successfully overcome the consequences of victimisation and achieve personal growth at the same time. The paper aims to consider the potential of AI regarding its implementation as additional content in victims' support and assistance programmes.

Keywords: appreciative inquiry, positive psychology, victims support programmes, victim's empowerment, posttraumatic recovery.

¹⁸ Dr Mirjana Dokmanović is a Research Associate at the Center of Legal Research, the Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia. E-mail: mirjana.dok@gmail.com.